

tiarum III, c. 51 (PL 83, 723); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 5, c. 20: Principes saeculi (Friedb. 936-937) – 67-69 *Judovi...* „*Přepašte se... svatých*“ 1 Mach. 3, 58-59 – 71-75 *Řehoř...* „*Vice... náboženství*“ Řehoř Veliký (papež 590-604 n. l.), Epistola ad Gennadium, Epist. I, ep. 74 (PL 77, 529); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 4, c. 48: Sicut excellentiam (Friedb. 925) – 77-79 *slov Augustinových*: „*U pravých... pomohlo*“ Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 6: Apud veros (Friedb. 893); Tomáš Aquinský, Summa I. c. – 87-89 *Isidor...* „*Spravedlivá... od lidí*“ Isidor, Etymologiarum XVIII, c. 1 (PL 82, 639); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 2, c. 1: Iustum est (Friedb. 894) – 90 *Tomáš Tomáš Akvinský (1225-1274 n. l.)*, Summa I. c. (citáty z Písma jsou Řím. 13, 4 a Ž. 81,4) – 104-106 *Augustin*: „*Přirozený řád... vládců*“ Augustin, Contra Faustum XXII, c. 75 (PL 42, 448); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 4: Quid culpatur (Friedb. 893); Tomáš, Summa I. c. – 108-111 *Augustin*: „*Spravedlivé... vzato*“ Augustin, Quaestionum in Pentateuchum VII, lib. VI, c. 10 (PL 34, 781); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 2, c. 2: Dominus Deus noster (Friedb. 894); Tomáš, Summa I. c. – 112 *Israelští Soud. 20* – 114 *Augustin*: „*Vzpomínám si... záchranu*“ Augustin, De civitate Dei XXII, c. 6 (PL 41, 758); v *třetí knize Ciceronově De republica III, c. 23* (nezachováno, známo jen odtud) – 119-123 *Augustin*: „*Co se kárá... kárá*“ Augustin, Contra Faustum XXII, c. 74 (PL 42, 447); Decretum, pars II, C. 23, quaest. 1, c. 4: Quid culpatur (Friedb. 892)

Autor spisu bral v první části naší ukázky doklady z Gratianova Decretu, v druhé části ze Summy Tomáše Aquinského.

SLOVNIKÁŘSTVÍ A BARTOLOMĚJ Z CHLUMCE

Staročeská slova v latinských slovnících a církevních textech objevovala se zprvu porůznu v podobě meziřádkových nebo okrajových přípisů (glos); tyto glosy někdy v dalších opisech pronikaly přímo do textu, a to nejpozději od 13. století. Glosy toho druhu jsou velmi důležité jakožto starobylé, často nejstarší doklady jednotlivých českých slov, ale jimi se ovšem ještě nevytváří písemnictví. Zato náležejí do české literatury samostatná latinsko-česká veršovaná díla slovníkářská, vzniklá v Praze brzy po polovině 14. století; nastupují na místo, které předtím zaujímaly výhradně latinské hexametrické skladby (k verši se sahalo z důvodů mnemotechnických) a přibírají nový významný úkol, totiž seznamovat „žáky“ (kleriky) s názvoslovím důležitějších pojmů současné vědy a života nejen po latinsky, nýbrž souběžně i v jazyce českém, a to v takovém rozsahu, pro něž neznáme obdoby u jiných národů.

Jsou to tři rozměrná veršovaná díla, která označujeme konvenčními a jistě nepůvodními názvy *Vokabulář gramatický* (731 veršů), *Bohemář* (981 veršů) a *Glosář* (2688 veršů). Jejich společným, donedávna neznámým původcem, byl mistr Bartoloměj z Chlumce (nad Cidlinou), řečený Claretus; zval se latinsky magister, jindy doctor Bartholomeus dictus Claretus de Solencia (patrně totožný s mistrem a lékařem Bartolomějem, který zemřel počátkem r. 1379 jako arcijáhen staroboleslavský).

Největší z jeho skladeb, t. ř. *Glosář*, je rozdělen v osm nestejných částí (I. o Bohu, světě a ovzduší, II. o tactvu, III. o vodě a vodních tvorech, IV. o ssavcích a nižších zvířatech, V. o rostlinstvu, VI. o druzích lidí a jejich fyzických i psychických vlastnostech, VII. o životě světském i duchovním, VIII. o uměních a řemeslech) a byl vypracováván za dobu čtyř let, kterou přesněji stanovit pomáhají jména a hodnosti českých současníků, kterých se v závěru některých věcných oddílů *Glosáře* dovolává (byl dokončen po r. 1364).

Stručnější, rovněž osmidílný t. ř. *Bohemář* jeví v podstatě stejné věcné utřídění (s přehozením II. a III. částí), ale byl určen poučení elementárnějšímu. Proto nešel do podrobností a vyhýbal se odlehlejším pojmům a jazykovým novotvarům.

Odchylný, speciálnějším program sledoval autor v t. ř. *Vokabuláři*, do jehož veršů hleděl vpravit s českými ekvivalenty hlavní odborné pojmy ze soudobých nauk (tří artes triviales, čtyř artes quadriviales a pěti artes collaterales). Byla to ze všech tří asi jeho práce nejstarší a v ní se zvláště zřetelně projevovaly těžkosti prvního zápasu o soustavné odborné názvosloví.

Mistr Bartoloměj, řečený Claretus, zachytil mnoho cenného a jinak nedoloženého materiálu z českého jazyka 14. století, ale dosti slov též uměle vytvořil; ne jeden z jeho umělých výtvorů se v jazyce ujal, ale většina jich ovšem zanikla, protože jeho odvážný pokus o vytvoření české terminologie byl dílem rozsahově nadsazený, dílem předčasný. Přesto mu náleží významné místo průkopníka.

VOKABULÁŘ GRAMATICKÝ

- Fertur grammatica slovočtena, litera čtena,
vocalis hlása, liquida rozměk, muta němka,
consona zvučna, sit póhlása semivocalis,
sillaba sřek geritur, posicio vloženie,
5 composicio složenie, dyptongus est dvojhlas . . .

- Saturnus Hltolet, sit Jupiter Králemoc, Mars
Smrtonoš, est Dobropán Mercurius, Ctitel Venus.
Est Aries Skopenec, Taurus Býkovec Geminique
Dvabližnec, Cancer Rakonov, Leo Lev extat;
10 Dievkona Virgo notat, Libra Váhana, Štíropeň sit
Scorpius, est Střělobok Sagittarius, Capricornus
Kozorožec, Vodnář sit Aquarius, hinc tibi Rybnář
Piscis erit dictus et in astris est bene pictus.

- Ens byt, entitas est bytovanie, fiet
15 indivisible nerozložené. Musa Vodna,
Euterpe Kochanie, Melpomene Sladké zpievanie,
Tersicore Naučenie, Caliope Výmluv, Úmysl Clio,
hinc Polimia < . . . . >, Dómyslovna dico Talia,
sit tibi Svrchovanie <Erato>, Znebes Urania tum.

- 20 Stix Nenáva, Lethe tibi sit Zapomna, Cochitus
Pláč i polek, Flegeton Horúčí oheň, sit Avernus
Bezzdravona, baratrum obžerovana tibi dictum.

1-5 Několik mluvnických názvů

1 *fertur* říká se; *slovočtena* mluvnic; *čtena* písmeno - 2 *hlása* samohláska; *rozměk* plynná; *němka* němá - 3 *zvučna* souhláska; *sit* budiž; *póhlása* polosamohláska - 4 *sřek* slabika; *geritur* jeví se, je; *vloženie* posice - 5 *est* je; *dvojhlas* dvojhláska

6-13 Jména oběžnic (planet) a souhvězdí zvířetníku (zodiaku)

6 *Hltolet Saturn*; slovo patrně tvořeno podle staré etymologie u Isidora Etym. VIII, 11,30: „Saturnus . . . protože se sytí (saturetur) léty (annis) . . . protože prý pohltil (devo-rasse) své syny, t. j. roky (annos)“. Překlad se na několik set let ujal v rukopisné podobě brzy zkažené na *Hladolet* – 7 *Smrtonoš Mars*, přinášející smrt; podle staré etymologie jména *Marta* jakožto boha války, na př. Isid. Etym. VIII, 11,50: „*Marta* (Martem) jako půso-bitele smrtí (mortium)“, rkp Mus. XIII C 16, fol. 96a: „*Mars* jakoby smrt (mors), protože ve válce umírá mnoho lidí“; *Dobropán Merkur*; starověká etymologie u Isid. Etym. VIII, 11,3: „*Merkurius*, protože je pánem zboží (mercibus praeest)“ mohla být snad vyjádřena definicí: bonorum dominus „pán zboží“; *Ctitel Venuše*; podle lat. venerari „ctítí“ – 8 *Skopenec Skopec*; *Býkovec Býk* – 9 *Dvablížnec Blíženci*; *Rakonov Rak*; extat jeví se, je – 10 *Dievkona Panna*; notat označuje; *Váhana Váhy*; *Štíropěň Štír*; sit budiž – 11 *Střelobok Střelec* – 12 *Rybnář Ryby* – 12-13 *hinc tibi . . . erit . . . pictus* dále tebou (od tebe) bude pojmenován a ve hvěz-dách je dobře vyobrazen

14-19 Jména Mus

14 *byt* jsoucno; *bytovanie bytí*; *fiet* bude – 15 *nerozložené* nerozložitelné; *Vodna Musa*; podle starého výkladu, na př. rkp Mus. II F 4, fol. 402b: „*Musa* . . . jakoby moysa, t. j. vodná (aquatica)“ etymologickým spojováním s moys „voda“ (ČČF 1, 1942 3, 52) – 16 *Kochanie Euterpe* (Utěšitelka), překlad výkladového delectacio „potěšení“; *Sladké zpievanie Mel-pomene* (Pěvkyně); podle lat. výkladu, na př. rkp Mus. XIII C 16, fol. 97a: „*Melpomene* . . . se vykládá jako sladce zpívající“ – 17 *Naučenie Terpsichore* (Křepčivá), v středověku běžně *Tersicore*, překladem výkladového instructio (delectans instructione „bavící po-učováním“); *Výmluv Kalliope* (Krásnohlasá); podle definice jako Mus. X B 6, fol. 35a: „*Cali-ope* . . . , t. j. dobrá zvučnost (bona sonoritas)“; *Úmysl Kleio* (Zvěstovatelka) podle ne-znamé etymologie – 18 *hinc* dále; *Polimnia Polyhymnia* (Hojnozpevná); *Dómyslovna Thaleia* (Kvetoucí); překlad podle výkladového ingenium (potens ingenio „mocná důmyslem“); *dico* říkám – 19 *Svrchovanie Erato* (Milostná), podle neznámé mylné etymologie; *Znebes Ura-nia* (Nebeštanka), podle správného starého výkladu; *tum* pak, konečně

20-22 Podsvětní (pekelné) řeky

20 *Nenáva Styx*, podle etymologického výkladu stix: odium „nenávisť“; *Zapomna* řeka zapomnění – 21 *polek* uleknutí – 22 *Bezzdravona* pekelné místo bez zdraví; *obžerovana* pekelná propast vše pohlcující; *tibi dictum* tebou, od tebe řečeno, nazváno

BOHEMÁŘ

Dic homo sitque člověk, gigas obr, rex quoque král sit,
 est imperatrix ciesařovna, královna regina,
 marchio markrabie, sed imperator quoque ciesař,
 princeps sit kniežě, dux vévoda baroque šlechtic,
 5 comes sit hrabie, starosta sit procurator,
 vládyka sit nobilis, dominus pán, rusticus est chlap,
 villicus est vládař, dispensator quoque šafář,
 miles sit rytieř, sed verna dicito ryněř,
 úkleje dico cliens, villanus sit tibi sedlák,
 10 satrapa komonník, minister dico panoše,
 sed famulus pacholek, holomek assecla vocatur,
 servus sit sluha, sed ancilla dico dievka.

1 *dic* řekni; *sitque* a budiž; *quoque* rovněž, také; *sit* budiž – 2 *ciesářovna* viz níže ke Gloss. 49 – 4 *-que* a – 7 *vládař* správce – 8 *dicito* řekni; *ryněř* sluha, kterého se užívalo jako náhončího – 9 *úkleje* klient; českému slovu, označujícímu rybu, dán také význam klient pro zvukovou podobu s lat. slovem; *dico* říkám; *sit tibi* budiž tobě, pro tebe – 10 *komonník* podkoní, v. Gloss. 79 *podkonník* tvořeno v Boh. ke komoň (srov. stč. adv. komonně = = rytířsky), v Gloss. ke kóň; Flajšhans (II, 309) pokládá tvar komonník za omyl m. komorník (ke komora) – 11 *vocatur* jmenuje se – 12 *dievka* služebná dívka

GLOSÁŘ

- Concipias hominem, sextam preparans sibi partem.
Vir muž, terrigena zeměnin sit, femina žena,
masculus est samec, alienigena cizozemec,
člověk homo, Suevus Šváb, Fris Friso Čechque Bohemus.
- 5 Křesťan cristianus, Sas Saxo pohanque paganus,
hřečstvo grecismus, křesťanstvo cristianismus
et Bavarus Bavor, Žid Hebreus, dico gigas obr,
Jud Iudeus, Arabs Raběnín, spido sráč, Sabeus Sabš,
Němec Theutunicus, kacieř hereticus, Dáčě Dacus,
- 10 Míšněnín Misnensis, chod agrestis, Štyrk Stiriensis,
Australis Rakúsic, zápoj euchius, Anglicus Englic,
Grecus Řek, laicus liden est Durynkque Durincus,
Almanus Holener, Vlach Galicus, Ungarus Uher,
Říman Romanus, pro pohan sit Samaritanus.
- 15 Rutenus Rusěnín dic Ethiopesque Múřěnín,
barbarus est Litvěnín, Caldeus dico pro Horčen,
et Coriten Korutan, domněnín phariseus,
Litvěné Saraceni, zloškrv euera, Prušě Pruteni,
Srběnín Charvatus, Frank Franco, rci Psen Cananeus.
- 20 Est Slověnín Sclavus, chytra scriba, Moravec Moravus,
gentilis lidovec, Škot Scotus, ypocrita podlec
et Gracovita Krakovec, Jakubský Iacobita,
pro žáčě litteratus, zobcovan excommunicatus,
publicanus zjevník, bengardius est licoměrník.
- 25 Tater Taterius, chlap rusticus, Uspr Saduceus,
homicio človiečě, meus mój, gigacio obřě,
Alsacius Elzák, Mediolanus Medoláňák,
Pražák Pragensis, ita žeť Hradčan Gradicensis.
Dico Solensis Chlumčan, Přělúččan Prelucensis
- 30 et Zataviensis Žaták, Kolně Colonensis,
Týnččené Tinenses, Čáslavěné Czaslavienses,
Brodččené Brodenses, sed Chrudiměné Grudimenses.
Est Erfordiensis Erfordín, Iznák Isnacensis,

- Plzák Plznensis, Holomúčen Olomucensis,
 35 Viedněné Vienenses, Vratislavici Wratislavienses.
 Brnský Brunensis, Opatovic Opatovicensis,
 Lúnský Lunensis, sit Padovec Pataviensis,
 Mýtský Mutensis, Bydžovský Bidzoviensis,
 Ústec Ustensis, Pařížský Parisiensis,
 40 Ratisponensis Řěžnec, Bolonín Bononiensis.
 Božník divinus, Latinník dico Latinus,
 Europanus Dobřeňan, Naběžan Asianus,
 Ciprio Cypře, bonus dobrý sit Polenínque Polonus,
 ast Africanus Frikoven, tovara socianus,
 45 Flandrský Flandrensis, Aviánský sit Aviensis.
 Ista Bohemarius minor obmisit satis agus.

- Temptabis homines primo legere seculares.
 Ciesañ imperator, praciesañ induperator,
 imperatrix kněžna, rex král, regina královna,
 50 marchio sit markrabie, baro šlechta, comes hrabie,
 princeps kniežč, rytieř miles sit vernaque ryněř,
 maršalk marsalcus, sed lankrabie sit palatinus,
 purkrabie purcravius, dux vévoda, sed sluha servus.
 Vévodna ducissa, rytieřovna sit militissa,
 55 měščka civissa sit, šlechtična baronissa,
 hrabična comitissa, markrabina marchionissa,
 Perchta Plutonissa, sed abatyše abatissa.
 Pančák tetrarcha, sbroje singa, paňátko monarcha,
 decurio desietník, patriarcha dico přestavník,
 60 centurio stotýr, ciliarcha tisan, herus obtýr
 preses panč, žezlo sceptrum, koruna diadema,
 regnum královstvo, dic imperium ciesařevstvo,
 comicia hrabstvo principatusque kniežčstvo,
 dominium panstvo, milicia dico rytieřstvo.
 65 Esto sudí pretor, tējačka lator, běha cursor
 legatusque posel precursorque předběhač, it šel,
 empticius robotník, dědič heres herosque dědinník,
 prefectus zeměniel, prenunccius esto přezvěstel,
 ast prefectura zemský súd sit, péčč cura.
 70 Omagium manstvo, barronia dico šlechtičstvo,
 sit dispensator šafář, starosta procurator,
 assecla holomek, famulus pacholek, pugil est rek,
 subpeta chlušč, victor vítěz sit, hrdina faxor,
 polák campester, cita spěch panošěque minister.

- 75 Vladyky sunt proceres úklejeque cliens et honor čest,
lenník vasallus, dievka virgo, panic domicellus,
panna domicella, stklena gemma, děvečka puella,
virago mužěna, sama domina sit, uxor žena.
Satrapa podkonník satellitesque komorník,
80 villicus est vládař, aterris dico bezzemař,
omagialis man, pedagogus (fert nese) pěstún,
servitor služebník, feodalis scito nápravník.
Podčěšie pincerna, leda kník, podstolė cironoma,
špehěf explorator, ponocník excubiator,
85 šosněř exactor, prakovník sit machinator,
traditor est zřadce, crepa mrak lictorque popravcě,
svádcě certator, sádcě sator, dávcě donator,
non ne, sagittarius střělec, honec primipilus,
proscriptus psanec, exul zběh, proselitus přec,
90 stipendiarius žoldněř, úročník tributarius,
tornamentator turnovník, ščítník clipeator,
siccarius sábník, vexillifer est korúhevník.
Scriptor Grecensis dedit hec michi mille repensis.

1: obrať pozornost k člověku, vyhradiv mu šestý oddíl (t. j. z osmi oddílů Glossáře) – 2 *zeměnin* rodák, domorodec; *sit* budiž – 4 *Čechque* a Čech – 6 *hrěčstvo* řectví (východní křesťanství) – 7 *dico* pravím – 8 *Raběnin* Arab; *spido sráč* výplňková dvojice, invokovaná předchozím Arabs Raběnin (LF 69, 7); *Sabš* Sabejský, podle města Saby v Arabii – 9 *Dáčě* Dák, obyvatel staré Dácie – 10 *chod* výsadní sedlák, chodící a hlídající při hranicích; *Štyrk* obyvatel Štýrska – 11 *Rakúsic* obyvatel Rakous, Rakušan; *zápoj euchius* výplňková dvojice invokovaná vzpomínkou na rakouská vína, tehdy k nám hojně dovážená (jinak Flajšhans II, 436) – 12 *liden* laik (dosl. překlad z řec.) – 13 *Holener* Holanďan (jinak Prusík: etymol. s *almus* „bolí“, veliký) – 14 *pro* místo, za; *pohan*... *Samaritanus* rkp Mus. II F 4, fol. 333a: „Samaritani jsou pohané (gentiles), které král assyrský usídlil v zemi israelské a samarské...“ – 15 *díc* řekni – 16 a 18 *barbarus*... *Litvěnin*,... *Litvěné Saraceni* Klaretovi byli Litevci představitelé barbarů, t. j. pohanů – 16 *dico pro* pravím za; *Horčen* Chaldejec: čes. jméno utvořeno odvozováním *Caldeus* od *calor* „horko“ (srov. Gloss. 166) – 17 *domněnin* farisej, srov. stč. domněný „domnělý, podezřelý“ (jinak Gebauer SS I, 538: z *chluměnin* „kdo bydlí na chlumě“) – 18 *Litvěné* viz výše k v. 16; *zložkrv euera* dvojice nejasná, nějak souvisí se jménem zlomyslného a potměšilého ptáka „dozložkrv“ *carbolasia* (LF 67, 327), po příp. s výkladem vlastního jména *Eueus* v bibli Lit., fol. 199a: „Eueus lýtý neb najhorší neb ukrutný“ (snad *zlostkrv*?); *Prušě* Prus – 19 *Psen* Kananejský; etymologickým spojováním s *canis* „pes“ – 20 *chytra* učenec, zákoník – 21 *lidovec* srov. *gentile* „lidové jméno“ (Vokab. gr. 49); *podlec* podlý člověk, pokrytec (LF 69, 240, kde je i odchýlný výklad Flajšhansův) – 22 *Krakovec* Krakovan; *Jakubský* člen středověké sekty monofysitů – 23 *žáčě* mladý kandidát vzdělanosti; *zobcovan* vyobcovaný (z církve) – 24 *zjevník* publikán; *bengardiús* m. *beghardus* „pokrytec“ – 25 *Uspr* Klaretova zkratka místo *Uspravedlený* (*iustificatus*) – 26 *človiečě*, *obrě* deminutiva k *člověk*, *obr* – 27 *Elzák* Alsan; *Medoláňák* Miláňan – 28 *ita* tak; *žet* že ano; *Hradčan* Hradečan, obyvatel Hradce Králové – 29 *Chlumčan* obyvatel Chlumce nad Cidlinou, z Chlumce (podle zvuku)

slunce, lat. sol; odtud lat. Klaretovy překlady Chlumec Solencia, Chlumčan Solensis – 30 *Žaták* asi Žatčan; *Kolně* Koliňan, obyvatel Kolína v Českém Polabí – 31 *Týnčěně* obyvatelé Týnce nad Labem – 32 *Brodčěně* obyvatelé Českého Brodu – 33 *Erfordín* Erfurtan; *Iznák* obyvatel durýnského Eisenachu (lat. Isenacum) – 34 *Plzák* Plzeňan; *Holomúčěn* Olomoučan – 37 *Padovec* obyvatel severoitalské Padovy (lat. Patavium) – 39 *Ústec* obyvatel Ústí – 40 *Řěžnec* obyvatel Řezna; *Bolonín* Boloňan, obyvatel severoitalské Bologne (lat. Bononia) – 41 *božník* zbožný člověk – 42 *Dobřěňan* Evropan; čes. překlad analogií podle výkladu utvořeného k správ. výkladům jako: euc(h)aristia . . . Latine bona gracia; *Naběžan* Asiat; čes. překlad podle výkladu Asia = kráčeje (Bibl. Lit.) – 43 *Cypřě* Cypřan; *Polenin* Polák – 44 *ast* však; *Frikoven* Afričan; *tovara* tovariš (*socianus* tvořeno k socius „tovariš“) – 45 *Aviánský* avignonský – 46: Tato slova vynechal velmi pozorný (!) „Bohemář menší“

47: Nejprve zkusíš shromáždit lidi světské (potom následuje oddíl o lidech duchovních) – 48 *induperator* archaický lat. tvar (= imperator), z metrických důvodů oblíbený u středov. veršovců – 49 *kněžna* nápadný překlad lat. imperatrix (proti Boh. 2: imperatrix císařovna) vysvětluje se zřetelem k době vzniku Glossáře (dokončen r. 1363-64). Čtvrtá manželka Karla IV. Eliška, provdaná na jaře 1363, nebyla tehdy ještě korunována na císařovnu; překladem „kněžna“ činil Klaret poklonu nové choti Karlově. Citovaný verš Bohemáře byl patrně psán ještě za života třetí manželky Karlovy, císařovny Anny († 11. VII. 1362) – 50 *šlechta* šlechtic – 51 *ryněš* sluha, kterého se užívalo jako náhončího (v. Boh. 8) – 54 *vévodna* vévodkyně; *rytieřovna* žena rytířova (šlechtična) – 57 *Perchta* (z něm. Berchta) postava lidových pověr (strašidlo); *Plutonissa* choť Plutonova, vládkyně podsvětí; *sed* ale, avšak; *abatyšě* *abatissa* se octla mezi „lidmi světskými“ ve skupině feminin na -issa; stejně níže patriarcha ve skupině jmen složených s -archa – 58 *pančák* a níže v. 61 *paně* jsou obměny zdobněliny k *pánčě*, jiná zdobnělina je *paňátko*; Klaret tak odstiňoval různé druhy pánů, poněvadž podle středověkých výměrů byl monarcha pán nad jedním nebo nade všemi, tetrarcha pán nad čtyřmi nebo nad čtvrtinou království – 58 *sbroje singa* je výplňková dvojice – 59 *desietník* podle středověkého výměru decurio „pán nad deseti“; *přěstavník* představený, podle stejného středověkého výměru patriarcha „přední otec“ – 60 *stotýr* setník; *tisan* velitel tisíce vojáků; *obtýr* bohatýr, tvoř. nejspíše k *obr* se zřením k definici heroů jako statných mužů; lat. herus „pán“ zde záměnou s heros (srov. v. 67) – 65 *esto* budiž; *těkačka* poslíček; *běha* běžec – 66 *it* šel, metrická vycpávka veršovcova – 67 *dědinník* dědičný sedlák, lat. heros zde záměnou s herus (srov. v. 60) – 68 *zeměniel* prefekt (soudce); *přězvěstel* (*předzvěstel*) napřed ohlašující (uměle vytvořený) – 69 *ast* ale, avšak – 73 *chlušč* domácí sluha; *faxor* je temné, snad zkrácenina z (trium)-fator – 74 *polák* polní dělník – 75 *sunt* jsou; *úkleje* viz k Boh. v. 9 – 77 *stklena* drahý kámen, výplňková dvojice (o ní LF 69, 11) – 78 *mužěna* vdaná žena; *sama* paní, čes. sama je asi překlad lat. ipsa (význam ipsa „paní“ již starověký, jinak Flajšhans, Sbor. Jankův, str. 112) – 79 *podkonník* viz výše k Boh. v. 10 – 82 *nápravník* rytíř sloužící králi z nápravy, t. j. z propůjčeného statku – 83 *podčěšie* číšník; *kník* vasal (výklad ve Sbor. Jankově, str. 186); *podstolě* stolník – 84 *špěhěš* vyzvědač; *ponocník* noční hlídač – 85 *šosněš* výběrčí daně zvané šos (střhn. schozman) – 86 *crepa mрак* ve výplňkové dvojici zkráceninou z lat. crepera – 87 *sváděc* účastník svády, disputace; pozoruj ve verši zvukové obměny svád-, sád-, dáv-; *sáděc* sadil, kdo sází rostliny do země; *dávěc* davatel, dárce – 89 *přěc* snad zkrácenina z *přěšlec*, kdo přešel od pohanství k židovství (podle Flajšhanse II, 408 neumělé tvoření, snad od *přieti*) – 90 *úročník* poplatník – 91 *turnovník* turnajník, účastník turnaje; *ščitník* štítonoš – 92 *sábnič* muž, v jehož ruce je sábe, dýka – 93: Tato slova mi poskytl spisovatel královéhradecký, uváživ jich (?) na tisíc